

Александар Милановић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима

УДК: 811.163.41'38
ИД БРОЈ: 199405836
Научна критика
Примљен: 15. фебруар 2013.
Прихваћен: 15. март 2013.

МОЋ И ДОМЕТИ ИНТЕГРАЛНОГ ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКОГ ПРИСТУПА Поводом књиге *Линџвосџилисџика књижевној џексџа* Милоша Ковачевића

Сосировски структурализам наметао је лингвистици у 20. веку доминацију проучавања језика над проучавањем говора, односно доминацију проучавања општег над индивидуалним, што је посебног трага оставило и у србистици. Језик књижевника и књижевних дела почео се осећати као мање значајан, а што је био индивидуалнији и оригиналнији – схватан је све више као мање погодан за научно истраживање. Изузетке у старијој генерацији србиста чинили су и истакнути граматичари и лингвостилистичари, нпр. Миливој Павловић, Ирена Грицкат, Живојин Станојчић, Јован Вуковић, Ново Вуковић, Радоје Симић, а у млађој Милош Ковачевић, Бранко Тошовић, Милосав Чаркић и, најмлађа међу њима, Јелена Јовановић.

У складу са највишим лингвостилистичким стандардима које је већ поставио, строго се држећи чврсте критеријалности у бројним претходним књигама, Милош Ковачевић је испунио научна очекивања и новим насловом, *Линџвосџилисџика књижевној џексџа*, објављеним у Српској књижевној задрузи 2011. године. Информативан, научно утемељен и обиман предговор Бранка Стојановића, већ од наслова (*Књижевно-научна симфонија*) препун суперлатива о лингвостилистичком методу анализе Милоша Ковачевића, даје обиље података и за стручни и за новински приказ књиге, па би из тог угла било бесмислено понављати већ написано.

Покушали смо стога да књизи приђемо на другачији начин, у жељи да уочимо и оно што у преговору није поменуто. Кренућемо стога од централне научне поставке у књизи, а она би се могла парафразирати на сле-

дећи начин: вредновање (аксиологија) књижевног дела мора кренути од језика у њему, али се не сме само на језику зауставити. Ковачевић зато строго омеђује простор лингвостилистике, и тражи најбољи приступ томе простору. Ваљани лингвостилистички приступ књижевном делу, показиваће Ковачевић кроз целу књигу, почива на прихватању и примењивању чврстих *кријеријума* на основу којих се дело анализира, па се тако *ишћање кријеријалности у (линово)стилистичкици* може сматрати и круцијалним питањем читаве књиге.

Несумњиво је сасвим необично да се у похвалу вредности и функционалности једног научног дела крене од хвале његових *рејисџара*, који се налазе на крају књиге и који, нажалост, као део научног апарата многи и не читају. Али управо *Рејисџар појмова* и *Рејисџар имена* показују да се пред нама налази не само зборник четрнаест већ објављених лингвостилистичких радова који су писани као засебне студије и огледи у периоду 2009–2011. године, већ је готово – захваљујући тематском, дисциплинарном и термилошко-методолошком јединству њиховом – у питању штиво које се може истовремено посматрати и као, језиком модерних реклама речено, „три у један“: својеврстан *уџбеник*, *термилошки речник* и *историја* лингвостилистике у Срба.

Прво, могући уџбенички карактер књиге произлази и из Ковачевићевог богатог универзитетског искуства. Уколико не кренемо од радова као изолованих целина него од појмова датих у регистру, добићемо велики број лингвостилистичких „лекција“ на курсу лингвостилистике, илустованих обиљем познатих примера из савремене српске књижевне продукције.

И о другом, тј. о практично енциклопедијском приступу теоријско-методолошким и термилошким проблемима најмодерније лингвостилистике не само код Срба но и код Словена уопште (и само донекле несловенске науке), сведочи веома детаљан и исцрпан регистар појмова, у оквиру којег имамо и хијерархијско устројство. Однос *хијеронима* (надређених појмова) и *хијонима* (подређених појмова) у регистру, наиме, омогућава и лаицима или студентима лакше сналажење у понекад веома компликованим поставкама граматике, лексикологије или семантике, са једне стране, као и (лингво)стилистике са друге. Ако, рецимо, изаберемо област синтаксостилистике, аутору несумњиво најдраже, о хијерархизацији и разгранатости појмовних и термилошких система и у синтакси и у лингвостилистички сведочи нпр. Ковачевићева регистарска обрада појмова *реченица*, *паралелизам* или *парцелација*, као и многих других.

Овако детаљан и прецизан регистар, додајмо, управо омогућава да се кроз књигу крећемо и као кроз енциклопедијски термилошки речник, будући да можемо анализирати функционалну примену одређеног термина

(појма) у анализама спроведеним на копрусу различитих песничких, прозних и есејистичких текстова различитих аутора.

О другом аспекту Ковачевићеве књиге, тј. о њеној прегледној природи када је развој лингвостилистике код Срба у питању, сведоче не само прва два рада у којима се развој стилистичке мисли прати кроз развој рецепције Шантићеве песме „Вече на Шкољу“ и Костићевих поетизама, него и преглед имена које Ковачевић наводи у *Реџистру имена*. И кроз прву расправу у књизи, која и према позицији у контексту и према тематици као да има функцију *историјаша ишћања* у некој научној монографији, као и кроз регистар имена, може се пратити развој модерне (лингво)стилистичке мисли код Срба од Богдана Поповића и Јована Скерлића до актуелних лингвостилистичара, као и јасан Ковачевићев став о научним дOMETИМА претходника и савременика. Ковачевић у раду о поетизмима Лазе Костића након детаљене анализе постојећих судова о стваралаштву једног од најзначајнијих представника српског романтизма закључује да модерна лингвистика код Срба креће од промене односа према језику Лазе Костића и његовим песничким кованицама.

Управо зато се на овом месту и може говорити о ауторовом односу према лингвостилистичкој традицији, коју Ковачевић поштује, али јој не робује чак ни када су у питању највећи светски ауторитети, попут Баија, Шпицера, Гироа, Јакобсона, Виноградова, Лотмана или Кожине. Сви поменути стилистички приступи су, мање или више, уклопљени у Ковачевићев, јер он на основу традиције гради сопствени теоријско-методолошки оквир лингвостилистичког приступа књижевном тексту. У њега су видљиво инкорпорирани и поједини теоријски постулати његових учитеља, попут Јована Вуковића или Радоја Симића, али и колега, међу којима, чини нам се, посебно место заузимају Новица Петковић (о којем је и написао два значајна текста који су остали ван ове књиге), затим Крунослав Прањић и Зденко Лешић. Домете лингвостилистичког приступа књижевном тексту, рецимо на почетку, Ковачевић овом књигом, као и многим претходнима, само још једном потврђује.

Наравно, за развијање новог оквира нужна су два предуслова: а) ауторово добро *језичко осећање*; б) ауторово суверено кретање кроз више дисциплина, од којих ћемо издвојити: лингвистику, класичну реторику, историју књижевности и књижевну критику, али у појединим радовима из ове књиге и социолингвистику.

Управо испуњавање наведених критеријума омогућило је Ковачевићу да изгради свој приступ *интегралне стилистике*, који почива на егзистенцији појма *стилеме* и примени два основна начела – *стилоености* и *стилематичности*. Ове кључне појмове Ковачевић не пропушта да прокоментарише готово у сваком раду, сагледавајући их из различитих углова и

дајући конкретне потврде за њихову функционалну примену на текстовима различитих савремених српских песника и прозаиста.

Из нових поставки произишло је и Ковачевићево преиспитивање већ традиционалних стилистичких појмова, попут *доминанције*. Иако дуго утемељен пре свега у Јакобсоновим радовима, али и радовима Леа Шпицера (на којег се Ковачевић ређе позива и којем, очито, замера на недовољној научној критеријалности), појам *доминанције* код Ковачевића добија ново значење, што представља значајан теоријски допринос савременој лингвостилистици. Тако на стр. 215 читамо како „доминантом сматрамо минималну – а фреквентну – језичку јединицу чије се начело структурисања оваплоћује у осталим стилско-језичким најрелевантнијим јединицама које карактеришу стил и језик датог писца“, а то је одређење које представља значајну иновацију у односу на Јакобсоново схватање доминанте као средњих компоненте која усмерава, одређује и преображава остале у књижевном тексту и обезбеђује целовитост његове структуре.

Ковачевић у својим анализама неретко креће од детаља који би многим књижевним критичарима, а и лингвостилистичарима, неретко сасвим изостао из фокуса истраживања, нпр. на проблему употребе малог и великог слова у Ноговој поезији. Вођен сувереним језичким осећањем, он управо у таквом детаљу препознаје доминанту, па од графостилистичке чињенице која би највероватније у другим радовима била само поменута Ковачевић креће у интегралну анализу поетског текста, посматрајући површинску ортографску аномалију на свим дубинским нивоима и тражећи *узроке* за специфично одступање од нормe.

Са друге стране, Ковачевић нам показује и како општепознатим научним чињеницама, попут Костићев(ск)ог поступка ковања неологизама, модерни лингвостилистичар има много тога да дода, нарочито на пољу *критеријалности* у оцењивању вредности новостворених лексема, али и на плану голе дериватолошке анализе. И рад о Костићевим поетизмима (под којима се подразумевају првенствено индивидуални неологизми тј. кованице), речено је већ, представља својеврсну микроисторију српске лингвостилистике, која је прешла дуг пут од нормативне, утемељене на ставовима Томе Маретића и примењене код филолога у епохи „београдског стила“ (Александар Белић, Богдан Поповић, Јован Скерлић, Слободан Јовановић и др.), до савремене. А управо се у новије доба однос према кованицама, непотврђеним у Вуковим речницима али твореним према моделима потврђене фолклорне поетске лексике, променио до мере када се више не осуђују него славе као високостилематични и високостилогени *поетизми*.

У случају Крњевићеве поезије Ковачевић демонстрира како је поступке интегралне лингвостилистичке анализе могуће применити и на самој једној песми, и да се преко њих уђе у заиста све поетске и стилистичке по-

ступке онеобичења песничког језика, у све узроке таквих поступака, као и у све стилске ефекте који су постигнути.

Битно је истаћи да сам аутор централним радом своје књиге сматра текст о језику Петра Пајића, који у свом књижевном стваралаштву показује исте стилске поступке у поезији, прози и есејистици, што га на нивоу поступака приближава Милошу Црњанском.

Овом књигом у пуној мери прави путоказе ка утемељеном приступу језику књижевног дела, будући да су се последњих деценија често на странпутицама налазили истовремено и њижевни критичари који не познају лингвистику и лингвостилистику и лингвисти који не разумеју структуру и фунције књижевног текста. На срећу, и међу представницима науке о књижевности у србистици оформио се првенствено око Новице Петковића круг сјајних стилистичара посвећених тумачењу савремене српске поезије и прозе, међу којима ваља издвојити Јована Делића, Александра Јовановића и Радивоја Микића.

Истовремено, Ковачевић је сваким својим радом у овој књизи и младим научницима показао на делу како изгледа стварање чврстих теоријско-методолошких оквира за научно истраживање. Без обзира на тему рада, а по правилу она подразумева језичко-стилску анализу песничких, прозних и есејистичких текстова, Ковачевић на почетку врло експлицитно наводи *циљ рада*, којем усклађује и лингвостилистичке методе, засноване на прецизним научним *кришеријумима*.

Ауторова *субјективност* и у књизи као целини и у радовима као њеним деловима огледа се зато само у једном: у селекцији српских писаца из друге половине 20. в. (са изузетком Шантића и Костића) чији стил анализира, а која је очито извршена према личном читалачком афинитету. У свим осталим сегментима ове књиге лингвостилистика се показује као наука базирана на јасним критеријумима, а Милош Ковачевић – поред Новице Петковића и Радоја Симића – као један од њених врхова на српском језичком простору.